

ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНОЇ БІЗНЕС-ОСВІТИ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 3(22), с. 174–178

Розглянуто деякі лінгвопсихологічні аспекти проведення занять з мови та необхідність створення адекватних психолого-педагогічних умов навчання, які б відповідали індивідуальним особливостям кожного студента.

Навчально-виховний процес і процес професійної підготовки спеціалістів спрямовано на підготовку культурної еліти сучасного суспільства. Для педагога важливим завданням є розуміння закономірних зв'язків, які існують між розвитком, вихованням та навчанням студентів; розробка на цій основі методологічних, теоретичних і методичних проблем становлення сучасного інтелектуального висококваліфікованого фахівця у будь-якій галузі матеріального чи духовного виробництва. Сьогодні надзвичайно важливим є аналіз попиту на освітні послуги, особливо в умовах інтеграції нашої країни до європейського наукового та освітнього простору. Тому задля підвищення спроможності до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи значна увага приділяється вивченню іноземних мов і перекладу.

Проблеми мовної культури хвилювали дослідників минулих століть. Зокрема, А. Павловський зробив спробу узагальнити мовні правила і створити малоросійську граматику. У працях XIX ст. значну увагу науковці приділяли ораторському мистецтву, красі слова [6; 10; 14].

З утвердженням української мови як державної на території України розширилося коло її використання. Це спричинило появу чималої кількості помилок і знизило рівень мовної культури. Серед сучасних дослідників, праці яких спрямовані на підвищення культури спілкування і мовної культури, виокремлюються такі, як Б. Антоненко-Давидович, В. Берков, Г. Волкотруб, О. Гор-

бул, О. Кубрак, О. Сербенська, Ф. Хміль, Т. Чмут, С. Шевчук та ін.

Дослідження Т. Чмут присвячено моральним і психологічним засадам культури ділового спілкування. Автором розкрито поняття етики, моралі, моральної та психологічної культури ділового спілкування. Проаналізовано етико-психологічні проблеми ділового спілкування в нашому суспільстві з урахуванням науково-практичних висновків як вітчизняних, так і зарубіжних етиків та психологів, зокрема представників гуманістичної етики й гуманістичної психології. Висвітлено шляхи підвищення моральної та психологічної культури спілкування [7].

У праці “Ділова українська мова” О. Горбул розкриваються основні вимоги до ділових паперів, наводяться найважливіші ознаки офіційно-ділового стилю української мови, надаються зразки листів, найпоширеніших документів, правила їх оформлення [4].

З'ясовано сутність, типи і види ділового спілкування, його значення у професійній діяльності менеджера, розкрито особливості ділового спілкування керівника з підлеглими під час проведення нарад у колективі, ділових переговорів, у забезпеченні роботи корпоративних органів управління. Проаналізовано вербальний і невербальний аспекти ділового спілкування, що дало змогу адекватно оцінити психічні якості, налаштованість, емоційні реакції партнерів і відповідно скоригувати власну поведінку.

З урахуванням сучасних комунікативних стратегій суб'єктів ринку висвітлено можливості публік рилейшнз у формуванні позитивного іміджу

організації в соціальному середовищі [6]. Праця О. Кубрак знайомить з особливостями поведінки, мовлення, притаманними різним народам світу. Заслугує на увагу дослідження з мовленнєвого етикету [2], де встановлено основні правила спілкування. Українська дослідниця О. Приходько узагальнила вимоги до службового діалогу і виклала її в наступній послідовності [14]: неухильно й послідовно виказувати доброзичливе ставлення до співрозмовника; не дозволяти собі негативних оцінок співрозмовника та образливих слів на його адресу; виявляти ввічливість, урахувати вік, стать, статус, реноме, авторитет співрозмовника; не застосовувати категоричний тон; не нав'язувати співрозмовнику своїх поглядів, не випинати своє "я"; не зловживати терпінням слухача, пам'ятати, що концентрація його уваги обмежена; звільнитися від словникового баласту, паразитичних вигуків; уважно прислухатися до свого мовлення, критично аналізувати себе і реакцію слухача; не забувати, що в усному спілкуванні, крім тону мовлення, значний вплив на слухача справляють жести, пози, міміка, покликани підготувати контакти уважності та порозуміння; слуханню відвідувача слід надавати перевагу над іншими видами службової діяльності; навчатися слухати уважно і терпляче; ввічливість не допускає переривання співрозмовника; бажано підкреслювати свою зацікавленість повідомленнями співрозмовника стверджувальними словами; не гребувати й мімікою, що має бути прикрашена доброзичливою усмішкою та жестами, скупими і нерізкими.

Серед наукових розробок є такі, що присвячені недоречному вживанню окремих професійних термінів. В. Пашенко на підставі аналізу державних документів, розробок наукової, культурної, освітньої сфер виявляє недоречне вживання жаргонних формулювань. На думку автора, вилучення жаргону з державного мовлення має стати складовою прогресивного оновлення та утвердження професіоналізму в усіх сферах життя України [11]. Розроблено типологію мовних помилок, що зустрічаються у мовленні державних службовців, розкрито їх джерела, обґрунтовано шляхи й засоби попередження та виправлення [8].

Отже, у дослідженнях попередників розглянуто моральні, етичні, психологічні проблеми спілкування, особливості офіційно-ділового стилю, основні вимоги до оформлення ділових паперів і типові недоліки мовлення.

Проте деякі аспекти мовної підготовки сучасних фахівців, які відповідали б вимогам мінливо-

го соціуму в сьогоденних ринкових умовах, вимагають особливої уваги. Вони випали з наукового дискурсу під тиском реалій економічного середовища і потребують постійних досліджень з метою напрацювання адекватних інноваційних освітніх технологій підготовки спеціалістів і системного та послідовного вдосконалення нашої професійної сфери діяльності.

Викладач-філолог створює лінгвістичний контекст освіти, насичений як культурою рідної мови, так і мов світу. Для тих, хто використовує у своїй професійній діяльності англійську мову, останнім часом все більшого значення набуває необхідність володіння саме основами ділового мовлення. Звідси виникла потреба у вивченні ділової англійської мови студентами різних спеціальностей, передусім економічних. Завданням курсу "Ділова англійська мова" (мова професійного спілкування), на наш погляд, є поглиблення знань особливостей усного та писемного ділового мовлення, оволодіння мовленнєвими моделями і набором необхідного вокабуляру, а також розвиток навичок усного спілкування та роботи студентів з галузевою науковою літературою і діловою документацією.

Мета професійно спрямованого навчання іноземної мови студентів економічних спеціальностей — формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції ділового спілкування, яка уможливує як комунікацію з усіх загальних питань ділової активності, так і спеціалізацію і поглиблення володіння діловою мовою, — вважає О. Б. Тарнопольський.

З огляду на програму з англійської мови для професійного спілкування перед вузом ставиться завдання підготувати фахівців, які володіють іноземною мовою на рівні B2 (або на рівні B2+ окремі необхідні вміння на рівні C1), що, зокрема, передбачає формування вмінь фахової комунікації в монологічній формі. Специфічним видом професійно спрямованого монологічного мовлення, актуальним для студентів економічних вузів, є індивідуальна презентація з широкого кола проблем в академічній або професійній сфері ("English for Specific Purposes (ESP), National Curriculum for Ukrainian Universities").

Зважаючи на те, що економічний профіль, міжнародні відносини, менеджмент, маркетинг є провідними спеціальностями, то і завдання розв'язуються викладачами вузів з урахуванням особливостей підготовки спеціалістів для певної сфери діяльності. У навчальному процесі ми використовуємо комплекс різноманітних видів

робіт, пов'язаних з тематикою менеджменту та маркетингу, таких як усна розповідь, бесіда, повторення матеріалу, переказ, переказ-переклад з використанням спеціальних термінів науково-професійного стилю.

Для розвитку усного ділового мовлення пропонуються традиційні професійні рольові ігри, монологічні висловлювання та діалоги з визначеною тематикою. Для розвитку писемного ділового мовлення нами використовуються такі види навчальної діяльності, як написання різних видів ділових паперів, переклад ділових листів, реферування та анотування наукових статей. Це передбачає ознайомлення студентів з відповідними спеціальними галузевими словниками та довідниками. Розвитку вмінь працювати з науковим галузевим текстом сприяють вправи із завданням перекладу з англійської на українську та з української на англійську. Значна увага приділяється роботі студентів над фаховою літературою (з економіки, менеджменту, екології, політології, юриспруденції та ін.) з пошуком і тлумаченням окремих термінів.

Однією із форм роботи з термінами є укладання рукописного англо-українського та українсько-англійського тлумачного словника термінів з певної спеціальності. Це передбачає не механічне переписування термінів з раніше укладених словників, а самостійну пошукову роботу, яка вимагає опрацювання підручників, карткування, переклад і навіть з'ясування (по можливості) походження слова-терміна та його тлумачення. Ця робота дає можливість зрозуміти суттєвість і значення тлумачних словників, навчає уважно ставленню до слова-терміна, робить зазначені вище словники повсякденними посібниками у навчальній діяльності студентів, сприяє істотному підвищенню якості їхніх знань, активізує не лише процес засвоєння усної та писемної мови, а й мислительську діяльність студентів, готуючи їх до майбутньої праці в обраній галузі діяльності. Для суттєвого підвищення ефективності занять з іноземної мови необхідно використовувати такі його форми, що забезпечують індивідуалізацію навчання, постійну активність як викладача, так і кожного студента.

Даний підхід до організації заняття, як показує практика, потребує зміни традиційної системи організації навчального процесу. Якісно нова система навчання іноземній мові повинна забезпечити створення таких психологічно-педагогічних умов навчання, які б відповідали індивідуальним особливостям кожного студента.

Головним у визначенні параметрів навчального процесу при такій системі навчання є встановлення найбільш раціонального співвідношення тривалості групової роботи, коли викладач працює з усіма студентами, та індивідуальної роботи з кожним студентом, а також тривалості самостійної роботи кожного студента як на занятті, так і вдома.

Щоправда, зазначена вище система навчання передбачає збільшення частки самостійної роботи студентів на занятті; нормалізацію завантаженості студентів домашньою самостійною роботою за рахунок збільшення її частки на аудиторних заняттях; суміщення індивідуальної роботи викладача з кожним студентом і самостійної роботи решти студентів на занятті; організацію самостійної роботи без втручання викладача за рахунок розширення індивідуалізації процесу навчання [1, 4].

Зростаюча інтенсифікація навчального процесу вимагає застосування нових технічних засобів у навчанні іноземних мов. Це допомагає студентам швидше подолати психологічні бар'єри, що, як правило, ускладнюють процес оволодіння усним мовленням, а навчитися мовленню неможливо без аудіювання [2, 23]. Саме аудіовізуальні засоби дають можливість виробити у студентів необхідні навички сприймання на слух нових зразків на основі слухових образів. Використання аудіо- та відеокурсів дає змогу значно розширити діапазон аудіювання, адже студенти звикають до голосу та темпу мовлення викладача і нерідко виявляють розгубленість, коли до них з елементарними питаннями звертається незнайома людина [3, 20–21]. Навчальні аудіо-та відеоматеріали сприяють формуванню швидкої мовленнєвої реакції.

Надзвичайно позитивне значення має перебування (навіть короткострокове) в іншомовному середовищі, оскільки студенти завдяки штучно створеній віртуальній ситуації можуть самі бути співучасниками подій, які розгортаються перед ними у слуховому та зоровому варіантах. Незмінюваність відеопрограми (а також зупинка аудіо-фонограми) надає можливість для багаторазового повторення і успішного моделювання фонетичних, лексичних та граматичних одиниць. Це, у свою чергу, створює сприятливі умови для формування мовленнєвих навичок і вмінь.

Контроль розуміння аудіо- та відеоматеріалу здійснюється шляхом відповідей студентів на запитання викладача, усного та письмового відтворення звукового тексту, перекладу на рідну мову. Для полегшення сприймання незнайомого тексту

ми практикуємо попереднє ознайомлення з новою лексикою, власними та географічними назвами.

У ході мовної підготовки спеціалістів викладач має навчити основам спілкування й етиці спілкування. Одним з підходів є системність. Системність, завдяки якій ми можемо осмислювати деякі аспекти одного поняття в термінах іншого поняття (наприклад, спору в термінах змагання), за необхідністю затемнює інші аспекти даного поняття. Метафора дозволяє нам сконцентруватися на одному аспекті поняття (наприклад, на пошуку спільного, а не окремого). Тобто метафора, метафоричне поняття може дозволити уникнути моментів загострення суперечностей.

Застосовується прийом деталізації, тобто доведення до студентів розуміння специфіки культурного середовища спілкування. Суспільні відносини між людьми знаходять своє віддзеркалення в усіх мовах, однак відбувається це по-різному. Наприклад, в європейських мовах такі відносини між людьми передаються переважно лексично й лише опосередковано граматично. В японській та корейській мовах подібні відносини виражаються не тільки лексично, а й граматично, відповідний елемент значення в багатьох випадках є обов'язковим.

Таким чином, пошуки оптимальних прийомів і методів навчання допомагають урізноманітнювати форми навчання, відтворювати мовні ситуації та ситуативні події, продуктивно використовувати час та знімати напруження на занятті, а також переконувати студента в тому, що іноземна мова — це реальний засіб спілкування, за допомогою якого він може виразити себе як особистість, що мовна культура, вміння спілкуватися є спільне для всіх народів надбання.

Проте новітні тренди економічного та соціального середовища, на думку автора, вимагають додаткових зусиль і комплементарних до згаданих вище методологій нових освітніх технологій підготовки креативної мовної особистості на підставі аналізу міжнародного, українського мовного середовища і постулатів гуманізації освіти.

Література

1. Берков В. Ф. Культура діалога. — М., 2002. — 152 с.
2. Буяльський Б. А., Оверчук А. В. Як ми спілкуємося: Мовленнєвий етикет українського народу. — Вінниця: Велес, 2001. — 96 с.
3. Волкотруб Г. Й. Стилістика ділової мови. — М., 2002. — 208 с.
4. Горбул О. Д. Ділова українська мова. — К., 2004. — 222 с.
5. Данкіна Л. С. Сучасна українська літературна мова (науковий стиль): Навч. посіб. — Х.: Вид-во ХДЕУ, 2002. — 124 с.
6. Ділове спілкування в державному управлінні (мовленнєвий і психологічний аспекти): Звіт про НДР (проміж.) / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — ДР № 0103U006814. — К., 2003. — 74 с.
7. Етика ділового спілкування: Курс лекцій / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка, М. П. Лукашевич, І. Б. Осичанська. — К.: МАУП, 1999. — 208 с.
8. Козієвська О. Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 25.00.03. — К., 2003. — 20 с.
9. Кошова Л. С. Особливості інтерактивної моделі навчання // Нові горизонти та перспективи філологічної науки та педагогічної практики: Тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. — Д.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2004. — С. 52–54.
10. Павловский А. Грамматика малороссийского наречия. — СПб., 1818. — 116 с.
11. Пашенко В. Українська — не жаргон // Уряд. кур'єр. — 2005. — № 70, 15 квіт.
12. Плотницька І. М. Ділова українська мова у сфері державного управління: Навч. посіб. — К.: Вид-во УАДУ, 2000. — 192 с.
13. Поль Л. Сопер. Основы искусства речи. — Ростов н/Д.: Феникс, 1995. — 448 с.
14. Приходько О. Л. Мовна культура державних службовців як науково-теоретична проблема. — <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/ds/05polsnp.pdf>
15. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. — К., 2004. — 216 с.
16. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій / А. К. Бичко та ін. — К.: Либідь, 1992. — 392 с.
17. Хаджирадева С. Мовна і мовленнєва компетенція та компетентність державних службовців у контексті вивчення їх готовності до професійно-мовленнєвої комунікації // Вісн. НАДУ. — 2004. — № 4. — С. 450–454.
18. Хміль Ф. І. Ділове спілкування. — К., 2004. — 280 с.
19. Шевчук С. Українське ділове мовлення: Навч. посіб. — К.: Літера, 2000. — 480 с.

Обґрунтовано необхідність суттєвих змін та оновлення усталених систем мовної підготовки, враховуючи сучасні вимоги практичного використання мови та лінгвістичний контекст сучасної бізнес-освіти в цілому.

Обоснована необходимость существенных изменений и обновления существующих систем языковой подготовки, учитывая современные требования практического использования языка и лингвистический контекст современного бизнес-образования в целом.

Proved the need of substantial changes and new development of stable systems of linguistic preparation according to modern requirements of the practical use of language and general linguistic content of modern business-education.

Надійшла 10 червня 2009 р.